

Akademika 87(1), April 2017:165-175<http://doi.org/10.17576/akad-2017-8701-12>

Struktur Suku Kata Terbitan Dialek Terengganu

The Derivative Syllable Structure of Terengganu Dialect

NUR ADIBAH HASAN & SHARIFAH RAIHAN SYED JAAFAR

ABSTRAK

*Setakat ini, masih belum ada kajian lepas yang memfokuskan tentang struktur suku kata dialek Terengganu, salah satu dialek yang dituturkan di Malaysia. Kajian lepas oleh Collins dan Asmah membincangkan tentang dialek Terengganu, walau bagaimanapun hanya melihat aspek-aspek umum dialek tersebut serta tidak meneliti struktur suku katanya. Kajian-kajian lepas selain daripada Collins dan Asmah pula banyak menumpukan kepada dialek-dialek Melayu yang lain. Oleh itu, kajian ini membincangkan struktur suku kata terbitan dialek Terengganu dengan memfokuskan kepada proses perubahan struktur suku kata dan analisis terhadap struktur suku kata dialek Terengganu. Kajian ini menggunakan data dialek Terengganu yang diperolehi daripada siaran radio Terengganu.fm yang berfrekuensi 88.7 yang meliputi Kuala Terengganu, Marang, Hulu Terengganu dan Setiu. Untuk tujuan ini, analisis tatatingkat kekangan daripada teori Optimaliti yang dibangunkan oleh Prince dan Smolensky diaplikasikan. Pemerhatian daripada data menunjukkan dialek Terengganu mempunyai tiga jenis struktur suku kata iaitu KV, KVK dan KKV. Ketiga-tiga struktur suku kata yang telah dikenal pasti ini mewujudkan perbezaan tatatingkat kekangan. Hasil analisis telah menghasilkan tatatingkat kekangan seperti berikut: ONSET >> MAKS-IO >> *KODA >> IDENT-IO[F] >> *ONS KOMPLEKS.*

Kata kunci: Struktur suku kata; dialek Terengganu; fonologi; teori Optimaliti; dialek Melayu

ABSTRACT

*So far, no previous studies have focused on the syllable structure of the Terengganu dialect which is one of the dialects spoken in Malaysia. Previous studies by Collins and Asmah have discussed Terengganu dialect, however emphasis was on the general aspects of the phonology of the dialect and not its syllable structure. Many previous studies apart from Collins and Asmah have focused on the other Malay dialects. Therefore, this study discusses the derivative syllable structure of the Terengganu dialect, focusing on the changes and the analysis of the syllable structure. Data of the Terengganu dialect was obtained from the Terengganu.fm 88.7 radio which covers Kuala Terengganu, Marang, Hulu Terengganu and Setiu. The hierarchical ranking analysis from the Optimality theory which has been developed by Prince and Smolensky was applied. The observation from the data show that this dialect has three types of syllable structures i.e. CV, CVC and CCV. These three syllable structures which have been identified portray the differences in constraint rankings. The analysis yields the following constraint ranking: ONSET >> MAX-IO >> *CODA >> *ONS COMPLEX.*

Keywords: Syllable structure; Terengganu dialect; phonology; Optimality theory; Malay dialect

PENGENALAN

Bahasa adalah elemen komunikasi yang paling penting bagi manusia yang mana tanpanya komunikasi tidak dapat dijalankan (Saidatul Nornis 2012). Hal ini dapat dilihat apabila setiap bahasa mempunyai bentuk-bentuk kata

yang mengandungi makna dan bentuk-bentuk tersebut tersusun mengikut aturan atau tatabahasa yang dimiliki oleh setiap bahasa dalam sesuatu masyarakat. Maka, sama seperti sifat manusia, bahasa juga memperlihatkan kepelbagaian iaitu perbezaan yang terdapat dalam sesuatu bahasa

merupakan salah satu perkara yang menarik perhatian pengkaji bahasa (Zulkifley & Pareeda 2015). Bahasa mempunyai perbezaan dari segi linguistik seperti fonetik, fonologi, morfologi, sintaksis dan semantik sama ada dari segi dialek geografi mahupun dialek sosial. Penumpuan kajian perbezaan variasi bahasa dari segi geografi bahasa Melayu (BM) sering dilakukan berikutan keistimewaan dan keunikan tertentu berdasarkan kawasan di Malaysia.

Dialek Terengganu (DT) dituturkan oleh penutur-penutur di negeri Terengganu yang berada di lokasi geografi pantai timur semenanjung Malaysia yang disempadani oleh negeri Kelantan dan negeri Pahang (Asmah 1988). Asmah (1993) menyatakan bahawa DT mempunyai subdialek yang pelbagai termasuklah subdialek Ulu Temong, Jerangau, Kuala Jengai, bandar Kuala Terengganu, Ulu Nerus dan Ulu Dungun. Tambah beliau, subdialek yang dituturkan di bandar Kuala Terengganu dianggap sebagai subdialek yang mewakili DT standard.

KAJIAN LEPAS

Kajian struktur suku kata DT telah banyak dilakukan oleh penahu lepas yang menggunakan pelbagai jenis data dan telah melihatnya daripada pelbagai aspek linguistik seperti fonologi, morfologi, sintaksis dan leksikal. Antara kajian lepas yang mengkaji DT termasuklah Collins (1983), Asmah (1993), Abdul Hamid Mahmood (1990) dan Noor Rohana, Noraien dan Normaliza (2013, 2014).

Collins (1983) membincangkan dua jenis retensi dalam tatabunyi dialek Ulu Terengganu iaitu fenomena vokal tinggi pada suku praakhir dan tatabunyi konsonan pada akhir kata dalam dialek tersebut. Menurut Collins (1983), retensi vokal tinggi iaitu *i dan *u dinyatakan dalam kajian dialek Ulu Terengganu tidak menunjukkan pemisahan fonemik dalam bentuk turutan *i dan *u. Pada suku praakhir *i wujud sebagai [i] dan *u wujud sebagai [u]. Manakala tatabunyi konsonan pada akhir kata pula, Collins (1983) menyatakan bahawa adalah menjadi kelaziman dalam dialek Ulu Terengganu *n, *m dan *ŋ wujud pada akhir kata sebagai [ŋ] sahaja. Namun begitu, dalam kajian struktur suku kata DT yang dijalankan ini memperlihatkan perbezaan pada bentuk kelaziman yang telah dinyatakan oleh Collins (1983).

Asmah (1993) pula membincangkan aspek fonologi dalam DT khususnya subdialek Ulu Temong. Beliau membincangkan aspek vokal dan sistem konsonan yang terdapat dalam subdialek Ulu Terengganu. Beliau mendapati bahawa dalam subdialek tersebut terdapat enam fonem vokal iaitu /i/, /e/, /ə/, /a/, /o/, /u/. Menurut Asmah (1993), kesemua vokal tersebut boleh hadir di awal, di tengah dan juga di akhir kata kecuali /ə/. Hal ini kerana, vokal /ə/ tidak menempati lingkungan akhir kata. Asmah (1993) turut menyatakan diftong tidak didapati dalam subdialek Ulu Terengganu, tetapi subdialek ini mempunyai enam rangkap vokal iaitu /ei/, /ae/, /ie/, /iu/, /ua/, dan /ao/.

Abdul Hamid (1990) membincangkan kelainan dalam pengucapan dan fonem dalam DT. Aspek kelainan dalam pengucapan memperlihatkan data yang membezakan DT dengan BM. Namun begitu, spesifikasi tertentu tidak dijelaskan secara terperinci mengenai bentuk-bentuk kelainan tersebut. Sementara kelainan fonem pula, Abdul Hamid (1990) menyatakan bahawa dalam DT mempunyai fonem sebanyak 28 yang terdiri daripada 8 vokal dan 20 konsonan dibandingkan dengan 31 fonem yang terdapat dalam BM iaitu 6 vokal dan 25 konsonan. Terdapat perbezaan dalam kajian Abdul Hamid (1990) kerana beliau menyatakan terdapat 8 fonem vokal dalam DT iaitu /i/, /e/, /ɛ/, /a/, /u/, /o/, /ɔ/ dan /ə/. Sementara Asmah (1985) menyatakan bahawa terdapat enam fonem vokal dalam dialek tersebut iaitu /i/, /e/, /ə/, /a/, /o/, /u/.

Noor Rohana, Noraien dan Normaliza (2013) menyatakan perkataan yang berakhir dengan segmen nasal alveolar /n/ akan digugurkan dan digantikan dengan segmen velar [ŋ]. Namun begitu, penelitian dalam kajian ini mendapati fenomena penggantian segmen nasal alveolar /n/ kepada nasal velar [ŋ] ialah perubahan fitur konsonan nasal alveolar /n/ kepada konsonan nasal velar /ŋ/. Oleh itu, terdapat percanggahan kajian oleh Noor Rohana, Noraien & Normaliza dengan kajian struktur suku kata DT.

Noor Rohana, Noraein & Normaliza (2014) pula membincangkan aspek fonologi perbualan masyarakat di daerah Kuala Terengganu. Data kajian yang diambil berdasarkan kaedah temu bual penduduk di daerah tersebut mendapati bahawa DT dengan jelasnya menggunakan bentuk akhiran /a/ kepada [ə] pada akhir perkataan, menggantikan konsonan /s/ kepada [h] dan menambah [ŋ] di

akhir kata. Berdasarkan kajian tersebut, akhiran [ŋ] sebenarnya adalah disebabkan oleh perubahan fitur /n/ dan /m/ pada suku kata akhir perkataan.

Selain daripada kajian-kajian yang dibincangkan di atas, terdapat juga penahu-penahu lepas yang meneliti tentang struktur suku kata BM seperti Zaharani (1999, 2006), Adi Yasran (2011), Zaharani, Nor Hashimah dan Shariffulizan (2011) dan Abdullah (2008), manakala Agus Subiyanto (2010) pula membincangkan tentang struktur suku kata bahasa Jawa.

Zaharani (1999) membincangkan perilaku fonologi pematuhan dan pengingkaran onset dalam BM. Beliau menyatakan bahawa struktur suku kata dan penyukuan memperlihatkan dua aspek iaitu pematuhan dan pengingkaran onset. Perbincangan pematuhan onset membawa kepada pelaksanaan penyisipan glotis. Zaharani menyatakan bahawa kehadiran hentian glotis melalui proses penyisipan didorong oleh keperluan kekangan ONSET yang mensyaratkan bahawa setiap suku kata harus mempunyai onset. Manakala Zaharani (2006) meneliti alternasi fonologi yang didorong oleh kekangan syarat koda dalam enam dialek daerah BM iaitu dialek Johor, dialek Kedah, dialek Perak, dialek Melaka, dialek Kelantan dan dialek Sarawak. Dalam kajian tersebut, beliau cuba menunjukkan hubungan tatattingkat kekangan yang berbeza dalam beberapa contoh dialek Melayu. Beliau menyatakan bahawa perbezaan antara bahasa dan dialek berlaku hasil daripada penyusunan tatattingkat kekangan yang berbeza.

Sementara itu, Adi Yasran (2011) membincangkan tentang struktur suku kata dasar dalam dialek Kelantan. Kajian beliau menjelaskan interaksi kekangan bagi suku kata dasar dialek Kelantan berdasarkan TO. Menurut Adi Yasran, struktur suku kata (σ) adalah terbina daripada konstituen onset (O), nukleus (N) dan atau tanpa koda (Kd), manakala pola-polanya terdiri daripada konsonan (K) dan vokal (V). Menurut Adi Yasran, susunan set hierarki kekangan adalah bergantung kepada cara kekangan berinteraksi dalam sesuatu bahasa atau dialek tempatan. Kajian ini mendapati bahawa terdapat satu set hierarki kekangan dalam dialek Kelantan yang membezakannya dengan hierarki kekangan suku kata dasar dalam BM. Perbezaan struktur suku kata yang wujud di antara dialek kelantan dan BM mendorong kajian ini meneliti struktur suku kata dalam DT dengan menggunakan TO.

Zaharani, Nor Hashimah dan Shariffulizan (2011) meneliti perilaku fonologi rangkap vokal dalam kumpulan dialek Melayu iaitu dialek Johor, dialek Kedah, dialek Perak dan dialek Kelantan. Dalam analisis TO beliau, kebanyakan dialek Melayu tidak menyuku katakan rangkap vokal secara heterosilabik iaitu dalam dua suku kata yang berasingan di peringkat permukaan. Contohnya [pə.ta.i] atau [pu.la.u] kerana penyukuan seperti ini menghasilkan suku kata yang berdiri tanpa onset. Zaharani (2004) menyatakan bahawa kekangan yang mengawal penyukuan ini ialah kekangan struktur suku kata iaitu ONSET. Analisis semua dialek Melayu meletakkan kekangan *KOMPLEKS, *VK], KONTIGUITI dan KT>KAKI pada tahap tingkat tertinggi dan tidak boleh diingkari. Kekangan yang boleh diingkari pula terdiri daripada ONSET, UNIFORMITI, INTEGRITI, MAKS-IO, *KODA dan kekangan-kekangan ini ditatatingkatkan secara berbeza dalam hierarki kekangan dialek-dialek tersebut.

Setelah meneliti kosa ilmu oleh pengkaji-pengkaji lepas, didapati perbincangan ke atas sistem fonologi DT belum dilakukan secara terperinci dan dianalisis secara teoretikal khususnya tentang struktur suku kata dialek tersebut. Oleh sebab itu, kajian ini ingin meneliti sistem fonologi DT dengan memfokuskan pada struktur suku katanya. Perbincangan mengenai struktur kata yang berlaku dalam DT dalam kajian ini adalah berdasarkan kepada tatattingkat kekangan yang dibangunkan dalam kerangka TO.

METODOLOGI KAJIAN

Data DT diambil daripada siaran radio Malaysia, Terengganu iaitu Terengganu.fm yang berfrekuensi 88.7 yang meliputi Kuala Terengganu, Marang, Hulu Terengganu dan Setiu. Data diambil berdasarkan siaran radio tersebut dengan merakamkan perbualan penyampai radio bersama pendengar siaran radio tersebut yang merupakan masyarakat Terengganu meliputi Kuala Terengganu, Marang, Hulu Terengganu dan Setiu. Siaran radio ini meliputi satu slot pada hari Ahad hingga Khamis iaitu selama lima hari. Slot tersebut bermula pada pukul 6 pagi hingga 10 pagi. Data DT yang diperoleh daripada siaran radio tersebut merupakan bahan utama dalam kajian ini. Data DT tersebut kemudiannya ditranskripsi dengan

menggunakan simbol fonetik berdasarkan carta IPA. Bentuk struktur suku kata dalam DT dikenal pasti dan dikategorikan mengikut perubahan-perubahan yang berlaku. Seterusnya struktur suku kata DT dianalisis dengan menggunakan pendekatan tatatingkat kekangan.

PROSES PERUBAHAN SUKU KATA TERBITAN DT

Proses perubahan suku kata terbitan dalam DT memperlihatkan beberapa fenomena yang berlaku dalam dialek tersebut. Antara perubahan struktur suku kata yang dapat dilihat ialah KVK kepada KV, struktur KVK kepada KKV, dan struktur KVV kepada KV. Namun begitu, beberapa proses perubahan dalam DT tidak membawa kepada perubahan struktur suku katanya.

Berikut merupakan aspek-aspek perubahan struktur suku kata dalam DT.

PELEBURAN KONSONAN PADA SUKU KATA AKHIR PERKATAAN

JADUAL 1. Peleburan Konsonan pada Suku Kata Akhir Perkataan

Input	BMS	DT
/tu.kay/	tu.kay	tu.kɔ
/bə.say/	bə.say	bə.sɔ
/də.ɲay/	də.ɲay	də.ɲɔ
/ta.way/	ta.way	ta.wɔ

Antara contoh peleburan konsonan yang berlaku pada suku akhir perkataan ialah seperti: /tu.kay/ → [tu.kɔ]. Fenomena peleburan konsonan pada suku akhir perkataan yang berlaku ialah segmen /y/ dihilangkan dan vokal /a/ direalisasikan sebagai [ɔ]. Urutan /ar/ dileburkan menjadi vokal [ɔ]. McCarthy & Prince (1995), menyatakan bahawa proses yang meleburkan vokal /a/ dan konsonan /y/ boleh diinterpretasikan sebagai pemetaan dua menjadi satu daripada input kepada output. Hal ini merujuk kepada dua segmen di input berkoresponden dengan satu segmen di output. Hubungan koresponden antara input dan output dilabelkan dengan nombor subskrip seperti di bawah :

Vokal [ɔ] pada peringkat output mengandungi kedua-dua segmen input iaitu fitur rendah daripada [a] dan fitur belakang daripada [r]. Peleburan segmen ini tidak melibatkan pengingkaran MAKS-IO kerana unsur-unsur daripada segmen input masih dikekalkan pada segmen output (Lamontagne & Rice, 1995 dalam Zaharani, 2006). Peleburan segmen adalah melibatkan pengingkaran UNIFORMITI. Berdasarkan calon /tu.kay/ menjadi [tu.kɔ], berlaku proses peleburan konsonan pada suku kata akhir perkataan. Oleh itu, UNIFORMITI diperlukan bagi mengekang peleburan segmen yang berlaku.

UNIFORMITI-IO

Satu elemen di output tidak boleh berkoresponden dengan dua elemen di input (peleburan segmen tidak dibenarkan).

Dari sudut tatatingkat kekangan, UNIFORMITI-IO (UNI-IO) seharusnya berada pada tahap yang paling rendah sekiranya calon yang mengalami peleburan adalah calon optimal. Manakala MAKS-IO diletakkan pada tahap yang lebih tinggi berbanding kekangan UNI-IO untuk mengelakkan calon *[tu.ka] daripada menang. MAKS-IO didefinisikan sebagai pengguguran tidak dibenarkan. Sementara itu, kekangan JAJAR ROTIK berada pada tahap yang paling tinggi untuk mengelakkan calon *[tu.kay] daripada menang. JAJAR ROTIK didefinisikan secara formal sebagai :

MAKS-IO

Setiap segmen di dalam input mestilah mempunyai koresponden dalam output (pengguguran segmen tidak dibenarkan).

JAJAR ROTIK

Jajar kiri (γ , σ)

(1) JAJAR ROTIK >> MAKS-IO >> UNI-IO

/tu.kay/	JAJAR ROTIK	MAKS-IO	UNI-IO
(a) tu.kay	*!		
(b) tu.ka		*!	
☞ (c) tu.kɔ			*

Berdasarkan tablo di atas, calon (a) telah memperlihatkan tiada perubahan berlaku. Namun begitu, bagi mengekang calon (a) daripada menang, kekangan JAJAR ROTIK memainkan peranan penting dalam menolak calon (a). Calon (a) telah

mengingkari kekangan JAJAR ROTIK yang tidak membenarkan segmen /y/ hadir di kiri suku kata. Oleh sebab DT memperlihatkan pengguguran semua segmen /y/ yang berada di kiri suku kata, maka calon seperti (a) di atas telah mengingkari kekangan JAJAR ROTIK. Calon (b) telah mengingkari kekangan MAKS-IO kerana setiap segmen di dalam input semestinya mempunyai koresponden di dalam output. Calon (c) pula telah mengingkari kekangan UNI-IO kerana segmen output tidak boleh berkoresponden dengan dua elemen input (peleburan segmen tidak dibenarkan). Namun begitu, pengingkar tersebut adalah pada tahap minimal dan oleh sebab itu calon ini muncul sebagai calon optimal.

PENGUGURAN SUKU KATA PERKATAAN

JADUAL 2. Pengguguran Suku Kata pada Suku Kata Awal Perkataan

Input	BMS	DT
/kə.na.pa/	kə.na.pə	na.pə
/bə.gi.ni/	bə.gi.ni	gi.ni
/bə.gi.tu/	bə.gi.tu	gi.tu
/bə.ɣa.pa/	bə.ɣa.pa	ba.pə

Lazimnya fenomena pengguguran suku kata yang berlaku dalam dialek ini ialah konsonan onset pada suku kata pertama dan vokal yang mengikutinya digugurkan. Dalam BM standard, pengguguran suku kata seperti dalam DT ini dapat dilihat dalam proses trunkasi

(Sharifah Raihan 2014). Pengguguran segmen ini melibatkan pengingkar MAKS-IO kerana bentuk input /kə.na.pa/ menggugurkan segmen dalamannya. MAKS-IO dinyatakan sebagai setiap segmen di dalam input semestinya mempunyai koresponden di dalam output iaitu tidak membenarkan pengguguran.

Dari sudut tatattingkat kekangan, MAKS-IO mesti berada pada tahap yang paling rendah jika calon yang mengalami pengguguran segmen ingin muncul sebagai calon optimal. Kekangan IDENT-IO[F] dan *ONS KOMPLEKS mesti berada pada tatattingkat yang lebih tinggi berbanding kekangan MAKS-IO. Manakala kekangan *KODA KOMPLEKS perlu berada pada tatattingkat paling tinggi untuk mengekang calon yang mempunyai koda kompleks daripada menang. IDENT-IO[F], *ONS KOMPLEKS dan *KODA KOMPLEKS didefinisikan secara formal seperti di bawah:

IDENT-IO[F]

Segmen input yang berkoresponden dengan output harus memiliki fitur yang sama (perubahan fitur tidak dibenarkan)

*ONS KOMPLEKS

Tidak lebih daripada satu konsonan dihubungkan dengan onset suku kata.

*KODA KOMPLEKS

Tidak lebih dari satu K dihubungkan dengan sesuatu koda suku kata

(3) *KODA KOMPLEKS >> IDENT-IO[F] >> *ONS KOMPLEKS >> MAKS-IO

/kə.na.pa/	*KODA KOMPLEKS	IDENT-IO[F]	*ONS KOMPLEKS	MAKS-IO
(a) kə.napp.a	*!			
(b) kə.na.pə		*!		
(c) kna.pə			*!	*
☞ (d) na.pə				*

Calon (a) telah ingkar *KODA KOMPLEKS iaitu bagi mengawal koda suku kata perkataan. Calon (b) pula telah mengingkari kekangan IDENT-IO[F]. Manakala calon (c) telah mengingkari kekangan *ONS KOMPLEKS kerana membenarkan lebih daripada satu onset wujud dalam struktur suku katanya. Calon (d) pula telah

mengingkari kekangan MAKS-IO kerana segmen pada tahap output telah digugurkan sedangkan MAKS-IO tidak membenarkan pengguguran segmen berlaku. Namun begitu, pengingkar tersebut adalah pada tahap minimal. Akhirnya calon (d) muncul sebagai calon optimal.

PENGGUGURAN VOKAL SCHWA PADA
SUKU KATA AWAL PERKATAAN

JADUAL 3. Pengguguran Vokal Schwa pada
Suku Kata Awal Perkataan

Input	BMS	DT
/bə.la.kəŋ/	bə.la.kəŋ	bla.kəŋ
/kə.ʏe.ta/	kə.ʏe.ta	kʏe.tə
/bə.la.ka/	bə.la.ka	bla.kə
/sə.ko.lah/	sə.ko.lah	sko.loh
/pə.dʒa.bat/	pə.dʒa.bat	pə.dʒa.bat

Fenomena fonologi yang ditunjukkan dalam Jadual 3 di atas ialah pengguguran schwa pada suku kata awal perkataan /kə.ʏe.ta/ menjadi [kʏe.tə]. Urutan /kə.ʏe/ menjadi satu suku kata iaitu [kʏe]. Pengguguran schwa ini melibatkan pengingkaran MAKS-IO. Jika calon yang mengalami pengguguran segmen seperti ini adalah bentuk yang dituturkan oleh penutur DT, maka MAKS-IO mesti berada pada tahap yang paling rendah. Kekangan IDENT-IO[F] pula diletakkan pada tahap yang lebih tinggi dari MAKS-IO. Manakala DEP-IO berada pada tatatingkat yang paling tinggi bagi mengekang calon (a) daripada menang. DEP-IO didefinisikan secara formal sebagai:

DEP-IO

Setiap segmen dalam output mesti mempunyai korespondennya dalam input (tiada penyisipan).

(5) DEP-IO >> IDENT-IO[F] >> MAKS-IO

/kə.ʏe.ta/	DEP-IO	IDENT-IO[F]	MAKS-IO
(a) kə.ʏ.tə		*!	
☞ (b) kʏe.tə			*

Berdasarkan tablo di atas, calon (a) telah mengingkari kekangan IDENT-IO[F] kerana berlaku perubahan fitur pada suku kata akhir. Manakala calon (b) telah mengingkari kekangan MAKS-IO kerana segmen pada tahap output telah digugurkan sedangkan MAKS-IO tidak membenarkan pengguguran segmen berlaku. Pengguguran schwa berlaku pada suku kata awal perkataan. Namun begitu, pengingkaran tersebut adalah pada tahap minimal. Calon ini muncul sebagai calon optimal.

PENGGUGURAN KODA KONSONAN PADA SUKU
KATA AWAL PERKATAAN

JADUAL 4. Pengguguran Koda Konsonan pada Suku
Kata Awal Perkataan

Input	BMS	DT
/kəʏ.dʒa/	kəʏ.dʒa	kə.dʒə
/yum.put/	yum.put	yʊ.put
/min.ta/	min.ta	mi.toʔ
/sam.pai/	sam.pai	sa.pa
/pəʏ.gi/	pəʏ.gi	pə.gi

Fenomena fonologi yang berlaku di atas ialah pengguguran konsonan pada posisi koda suku kata awalan perkataan /kəʏ.dʒa/ → [kə.dʒə]. Urutan /kəʏ/ menjadi [kə] pada suku kata awalan perkataan. Pengguguran konsonan pada posisi koda ini melibatkan pengingkaran MAKS-IO. MAKS-IO merupakan kekangan yang tidak membenarkan pengguguran berlaku pada calon.

Dari sudut tatatingkat kekangan, MAKS-IO mesti berada pada tahap yang paling minimal jika calon yang mengalami pengguguran segmen ingin muncul sebagai calon optimal. Kekangan IDENT-IO[F] dimasukkan bagi mengekang calon (b) daripada menang. Manakala kekangan *KODA berada pada tatatingkat kekangan yang paling tinggi bagi mengelak calon (a) daripada menang. *KODA dinyatakan sebagai :

*KODA

Suku kata yang ada koda tidak dibenarkan.

(7) *KODA >> IDENT-IO[F] >> MAKS-IO

/kəʏ.dʒa/	*KODA	IDENT-IO[F]	MAKS-IO
(a) kəʏ.dʒa	*!		
(b) kə.dʒə		*!	*
☞ (c) kə.dʒə			*

Berdasarkan tablo di atas, calon (a) telah mengingkari kekangan *KODA kerana membenarkan koda wujud pada struktur suku kata sedangkan *KODA tidak membenarkan suku kata mempunyai koda. Calon (b) pula telah mengingkari kekangan IDENT-IO[F] kerana berlaku perubahan identiti pada segmen akhir perkataan iaitu /a/ di input menjadi [ə] di output. Manakala calon (c) telah mengingkari kekangan MAKS-IO kerana pada tahap output, konsonan pada posisi koda

telah digugurkan sedangkan MAKS-IO tidak membenarkan pengguguran segmen berlaku. Namun pengingkaran tersebut berlaku pada tahap minimal. Oleh sebab itu, calon ini muncul sebagai calon optimal.

PERUBAHAN SEGMENT NASAL /N/ DAN /M/ KEPADA
[ŋ] PADA SUKU KATA AKHIR KATA

JADUAL 5. Perubahan Segmen Nasal /n/ dan /m/ kepada
[ŋ] pada Suku Kata Akhir Kata

Input	BMS	DT
/ma.kan/	ma.kan	ma.kan
/dʒa.lan/	dʒa.lan	dʒa.lan
/mə.sin/	mə.sin	mə.sin
/lu.ban/	lu.ban	lu.ban

Fenomena fonologi yang berlaku di atas ialah perubahan segmen nasal alveolar /n/ kepada segmen nasal velar pada posisi koda suku kata akhir kata iaitu /ma.kan/ → [ma.kan]. Urutan /kan/ menjadi [kan] pada suku kata akhir perkataan. Perubahan segmen pada posisi koda suku kata akhir perkataan ini melibatkan pengingkaran IDENT-IO [F].

Kekangan IDENT-IO [F] mensyaratkan bahawa fitur-fitur yang mencirikan segmen input harus dikekalkan pada peringkat output. Namun begitu, calon [mə.sin] telah mengalami perubahan fitur nasal alveolar kepada nasal velar, oleh itu IDENT-IO[F] telah diingkari. Dari sudut tatattingkat kekangan, IDENT-IO[F] mesti berada pada tahap paling minimal jika calon yang mengalami perubahan fitur ingin muncul sebagai calon optimal. Manakala kekangan UNI-IO berada pada tahap yang lebih tinggi berbanding kekangan IDENT-IO[F]. Sementara itu, kekangan DEP-IO berada pada tatattingkat kekangan yang paling tinggi bagi mengekang calon (a) daripada menang. Seperti yang telah dinyatakan, DEP-IO tidak membenarkan penyisipan berlaku.

(9) DEP-IO >> UNI-IO >> IDENT -IO

/ma.kan/	DEP-IO	UNI-IO	IDENT-IO[F]
(a) ma.ka.nə	*!		
(b) ma.kɛ		*!	
(c) ma.kan			*

Calon (a) telah mengingkari kekangan DEP-IO kerana membenarkan penyisipan berlaku pada perkataan. Manakala calon (b) telah mengingkari kekangan UNI-IO kerana berlaku pelepasan pada segmen akhir perkataan iaitu input tidak

berkoresponden dengan output. Calon (c) pula telah mengingkari kekangan IDENT-IO [F] kerana pada tahap output, perubahan fitur telah berlaku sedangkan IDENT-IO [F] tidak membenarkan perubahan fitur iaitu input yang berkoresponden dengan output harus memiliki fitur yang sama. Namun, pengingkaran tersebut berlaku pada tahap minimal. Oleh sebab itu, calon ini merupakan calon minimal.

PENGUGURAN SEGMENT VOKAL
YANG BERURUTAN

JADUAL 6. Pengguguran Segmen Vokal yang Berurutan

Input	BMS	DT
/si.a.pa/	si.a.pa	sa.pə
/sam.pai/	sam.pai	sa.pa
/pan.dai/	pan.dai	pan.da
/ka.lau/	ka.lau	ka.lu
/ni.lai/	ni.lai	ni.la

Fenomena yang berlaku ialah pengguguran vokal berurutan pada suku kata akhir. Dalam DT, rangkap vokal direalisasikan dengan cara pengguguran vokal. Pengguguran vokal beroperasi pada rangkap vokal /ai/, dan /au/ yang berada pada posisi akhir suku kata iaitu /ni.lai/ → [ni.la]. Urutan /lai/ akan menjadi [la] pada akhir suku kata. Pengguguran segmen ini melibatkan kekangan MAKS-IO. Kekangan MAKS-IO tidak membenarkan pengguguran berlaku pada suku kata. Fenomena seumpama ini juga berlaku dalam kes peminjaman bahasa Inggeris ke dalam dialek Lubukusu. Dalam bahasa Inggeris, perkataan seperti /keis/ 'case' dan /ziərou/ 'zero' direalisasikan masing-masing sebagai [ekesi] dan [esi.ro] dalam dialek Lubukusu. Vokal /i/ yang diikuti oleh vokal lain dalam bahasa Inggeris digugurkan apabila perkataan itu dipinjam ke dalam dialek Lubukusu (Watera 2014).

Dari sudut tatattingkat kekangan, MAKS-IO mesti berada pada tahap yang paling minimal jika calon yang mengalami pengguguran ingin muncul sebagai calon optimal. Manakala kekangan *NUKLEIKOMPLEKS berada pada tatattingkat yang paling tinggi bagi mengekang calon (a) daripada menang. *NUKLEIKOMPLEKS dinyatakan sebagai :

*NUKLEIKOMPLEKS

Tidak lebih daripada satu V dihubungkan dengan sesuatu nukleus suku kata.

(12) NUKLEIKOMPLEKS >> DEP-IO >> MAKS-IO

/ni.lai/	*NUKLEIKOMPLEKS	DEP-IO	MAKS-IO
(a) ni.lai	*!		
(b) ni.laj		*!	
☞ (c) ni.la			*

Calon (a) telah mengingkari kekangan *NUKLEIKOMPLEKS kerana lebih dari satu V dihubungkan dengan sesuatu nukleus suku kata sedangkan calon tersebut mempunyai lebih dari satu V. Manakala calon (b) telah mengingkari kekangan DEP-IO kerana membenarkan penyisipan berlaku pada struktur suku kata output. Calon (c) pula telah mengingkari kekangan MAKS-IO kerana pada peringkat output berlaku pengguguran segmen pada rangkap vokal sedangkan MAKS-IO tidak membenarkan pengguguran segmen berlaku. Namun begitu, pengingkaran tersebut berlaku pada tahap minimal. Calon ini merupakan calon optimal.

PERUBAHAN FITUR KONSONAN /S/ KEPADA [H]
PADA SUKU KATA AKHIR KATA

JADUAL 7. Perubahan Fitur Konsonan /s/ kepada [h]
pada Suku Kata Akhir

Input	BMS	DT
/cas/	cas	cah
/kos/	kos	koh
/tə.bus/	tə.bus	tə.buh
/nə.yus/	nə.yus	nə.yuh

Fenomena yang berlaku ialah perubahan fitur konsonan /s/ kepada konsonan [h]. Dalam DT, konsonan /s/ pada suku kata akhir perkataan akan direalisasikan dengan konsonan [h]. Urutan /bus/ pada suku kata akhir bagi perkataan /tə.bus/ akan menjadi [buh]. Perubahan fitur ini melibatkan pengingkaran kekangan IDENT-IO [F]. Seperti yang telah dinyatakan, kekangan IDENT-IO [F] ini tidak membenarkan perubahan fitur terhadap suku katanya.

Kekangan IDENT-IO[F] mensyaratkan bahawa fitur-fitur yang mencirikan segmen input harus dikekalkan pada peringkat output. Namun begitu, calon [tə.buh] telah mengalami perubahan fitur konsonan alveolar kepada konsonan hentian glotal [h]. Oleh itu, IDENT-IO [F] telah diingkari. Dari sudut tatatingkat kekangan, IDENT-IO[F] mesti berada pada tahap minimal jika calon yang mengalami perubahan fitur ingin muncul sebagai

calon optimal. Manakala kekangan DEP-IO berada pada tatatingkat kekangan yang paling tinggi bagi mengekang calon (a) daripada menang.

(14) DEP-IO >> IDENT-IO

/tə.bus/	DEP-IO	IDENT-IO[F]
(a) tə.bu.sə	*!	
☞ (b) tə.buh		*

Calon (a) telah mengingkari kekangan DEP-IO kerana membenarkan penyisipan berlaku pada perkataan. Kekangan DEP-IO dinyatakan sebagai setiap segmen dalam output mesti mempunyai koresponden (wakil) dalam input iaitu tiada penyisipan berlaku. Calon (c) pula telah mengingkari kekangan IDENT-IO[F] kerana pada tahap output, perubahan fitur telah berlaku sedangkan kekangan ini tidak membenarkan perubahan fitur iaitu input yang berkoresponden dengan output harus memiliki fitur yang sama. Namun begitu, kekangan tersebut berlaku pada tahap minimal. Maka, calon ini merupakan calon minimal.

PERUBAHAN VOKAL /A/ KEPADA SCHWA [ə] PADA
POSISI SUKU KATA AKHIR TERBUKA

JADUAL 8. Perubahan Vokal /a/ kepada Schwa [ə] di Suku Kata Akhir Terbuka

Input	BMS	DT
/lu.pa/	lu.pa	lu.pə
/bu.ka/	bu.ka	bu.kə
/ki.ta/	ki.ta	ki.tə
/de.wa.sa/	de.wa.sa	de.wa.sə

Fenomena yang berlaku ialah perubahan vokal hadapan separa bundar /a/ kepada vokal tengah separa bundar [ə] pada suku kata akhir perkataan. Fenomena ini juga adalah lazim dalam bahasa Melayu standard seperti dalam proses pembentukan penggandaannya (Sharifah Raihan & Zaharani 2013) dan kata pinjamannya. Dalam DT, urutan /pa/ menjadi [pə] pada suku kata akhir

perkataan. Perubahan ini melibatkan pengingkar IDENT-IO[F]. IDENT-IO[F] dinyatakan sebagai segmen input yang berkoresponden dengan output harus memiliki fitur yang sama.

Kekangan IDENT-IO[F] mensyaratkan bahawa fitur-fitur yang mencirikan segmen input harus dikekalkan pada peringkat output. Namun begitu, calon [lu.pə] telah mengalami perubahan fitur dari hadapan separa bundar kepada vokal tengah separa bundar. Oleh itu, kekangan IDENT-IO[F] telah diingkari. Dari sudut tatattingkat kekangan, IDENT-IO[F] mesti berada pada tahap paling minimal jika calon yang mengalami perubahan fitur ingin muncul sebagai calon optimal.

(17) DEP-IO >> IDENT-IO

/lu.pa/	DEP-IO	IDENT-IO [F]
(a) lup.pa	*!	
☞(b) lu.pə		*

Calon (a) telah mengingkari kekangan DEP-IO kerana membenarkan penyisipan berlaku pada perkataan. DEP-IO didefinisikan sebagai setiap segmen dalam output mesti mempunyai koresponden (wakil) dalam input iaitu tiada penyisipan. Calon (b) telah mengingkari kekangan UNIFORMITI-IO kerana berlaku peleburan pada segmen akhir perkataan iaitu input tidak berkoresponden dengan output (peleburan adalah tidak dibenarkan). Calon (c) telah mengingkari kekangan IDENT-IO[F] kerana pada tahap output, perubahan fitur telah berlaku sedangkan IDENT-IO[F] tidak membenarkan perubahan fitur iaitu input yang berkoresponden dengan output harus memiliki fitur yang sama. Namun, pengingkar tersebut berlaku pada tahap minimal. Calon ini merupakan calon minimal.

PERUBAHAN VOKAL /a/ KEPADA VOKAL [ɔ] PADA POSISI NUKLEUS SUKU KATA AKHIR TERTUTUP KATA

JADUAL 9. Perubahan Vokal /a/ kepada [ɔ] pada Nukleus Suku Kata Akhir Tertutup

Input	BMS	DT
/yu.mah/	yu.mah	yu.mɔh
/bu.dak/	bu.dak	bu.dɔk
/dʒa.tuh/	dʒa.tuh	dʒa.tɔh
/su.dah/	su.dah	su.dɔh

Fenomena yang berlaku ialah perubahan vokal hadapan separa bundar /a/ kepada vokal belakang separa bundar [ɔ] pada posisi nukleus suku kata akhir perkataan. Urutan /mah/ menjadi [mɔh] pada suku kata akhir perkataan. Perubahan ini melibatkan pengingkar IDENT-IO[F]. IDENT-IO[F] dinyatakan sebagai segmen input yang berkoresponden dengan output harus memiliki fitur yang sama iaitu tidak membenarkan perubahan fitur.

Kekangan IDENT-IO[F] mensyaratkan bahawa fitur-fitur yang mencirikan segmen input harus dikekalkan pada peringkat output. Namun begitu, calon [yu.mɔh] telah mengalami perubahan fitur dari hadapan separa bundar kepada vokal belakang separa bundar. Oleh itu, kekangan IDENT-IO[F] telah diingkari. Dari sudut tatattingkat kekangan, IDENT-IO mesti berada pada tahap paling minimal jika calon yang mengalami perubahan fitur ingin muncul sebagai calon optimal.

(19) DEP-IO >> MAKS-IO >> IDENT-IO[F]

/yu.mah/	DEP-IO	MAKS-IO	IDENT-IO [F]
(a) yum.mah	*!		
(b) u.mah		*!	
☞(c) yu.mɔh			*

Calon (a) telah mengingkari kekangan DEP-IO kerana membenarkan penyisipan berlaku pada perkataan. DEP-IO didefinisikan sebagai setiap segmen dalam output mesti mempunyai koresponden (wakil) dalam input iaitu tiada penyisipan. Calon (b) telah mengingkari kekangan MAKS-IO. Pada peringkat output, berlaku pengguguran segmen pada posisi onset sedangkan MAKS-IO tidak membenarkan pengguguran berlaku. Calon (c) telah mengingkari kekangan IDENT-IO[F] kerana pada tahap output, perubahan fitur telah berlaku sedangkan IDENT-IO[F] tidak membenarkan perubahan fitur iaitu input yang berkoresponden dengan output harus memiliki fitur yang sama. Namun, pengingkar tersebut berlaku pada tahap minimal. Calon ini merupakan calon minimal.

KESIMPULAN

Berdasarkan perbincangan di atas, analisis struktur suku kata dalam DT dilihat dengan mengambil kira aspek perubahan struktur suku kata dalam dialek tersebut. Hal ini merangkumi perubahan-perubahan yang berlaku terhadap segmen-segmen dan fitur-fitur tertentu dalam kata DT. Berdasarkan dapatan kajian ini, terdapat tiga jenis suku kata DT yang diperolehi iaitu KV, KVK dan KKV. Berdasarkan hasil analisis ini, dapat disimpulkan hierarki kekangan bagi ketiga-tiga suku kata tersebut ialah: ONSET >> MAKS-IO >> *KODA >> IDENT-IO[F] >> *ONS KOMPLEKS. Hierarki kekangan tersebut merangkumi sebahagian daripada set kekangan yang terdapat dalam struktur suku kata terbitan DT.

Implikasinya, kajian ini memberi sumbangan terhadap bahasa dan dialek Melayu. Kajian terhadap DT berdasarkan tatattingkat kekangan ini telah menyediakan suatu penjelasan teoretis terhadap interaksi kekangan bagi suku kata terbitan dalam DT. Seperti yang dibincangkan di atas, analisis struktur suku kata terhadap BM sebelum ini hanya tertumpu kepada dialek-dialek Melayu yang lain seperti dialek Kelantan oleh Adi Yasran (2011) dan Zaharani (2006) yang membincangkan dialek Melayu seperti Kedah, Kelantan, Perak, Johor, Melaka dan Sarawak. Oleh itu, kajian ini dapat memberi gambaran kepada masyarakat khususnya masyarakat negeri Terengganu bagaimana proses perubahan suku kata terbitan dalam DT membawa kepada perbezaan analisis struktur suku kata dalam dialek tersebut. Selain itu, kajian mengenai struktur suku kata terbitan DT ini juga berguna sebagai rujukan kepada pengkaji yang meneliti pembelajaran bahasa kedua atau bahasa asing. Struktur suku kata sesuatu bahasa atau dialek telah dibuktikan boleh mempengaruhi penyebutan bahasa kedua atauasing penutur tersebut (Megumi Hamada & Hideki Goya 2015). Kesannya, analisis proses perubahan struktur suku kata terbitan dalam DT memberi kesedaran tentang kelebihan yang terdapat dalam kata dialek tersebut.

Penjelasan teoritikal ini dapat memperjelaskan tatattingkat kekangan struktur suku kata terbitan DT. Analisis ini merupakan analisis lanjutan terhadap DT yang berfokus kepada proses perubahan dan struktur suku kata terbitan dalam dialek tersebut.

RUJUKAN

- Abdullah H. Aljumah. 2008. *The syllable shape of Al-Ahsa dialect: An OT perspective*. Rutgers Optimality Archive. <http://www.degruyter.com/view/j/psicl.2008.44.issue-2/v10010-008-0009-8/v10010-008-0009-8.xml>. Retrieved on: 26 April 2016.
- Abdul Hamid Mahmood. 1990. Dialek Terengganu: Satu tinjauan ringkas. *Jurnal Dewan Bahasa* 34(3): 217-225.
- Adi Yasran Abdul Aziz. 2011. Suku kata dasar dialek Kelantan berdasarkan teori Optimality. *Gema Online Journal of Language Studies* 11(2): 121-136.
- Adi Yasran Abdul Aziz & Zaharani Ahmad. 2006. Kelegapan fonologi dalam rima suku kata tertutup dialek Kelantan: Satu analisis teori simpati. *Jurnal Bahasa* 6(1): 76-96.
- Agus Subiyanto. 2010. *Proses Fonologis Bahasa Jawa: Kajian Teori Optimalitas*. <http://citation.itb.ac.id/pdf/JURNAL/BAHASA&SENI/2010/Agustus/3-Agus-Subiyanto.pdf>. Retrieved on: 25 April 2016.
- Asmah Haji Omar. 1985. *Susur Galur Bahasa Melayu*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Asmah Haji Omar. 1988. *The Phonological Diversity of the Malay Dialects*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Asmah Haji Omar. 1993. *Susur Galur Bahasa Melayu*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Collins, J. T. 1983. *Dialek Ulu Terengganu*. Bangi. Penerbit UKM.
- Ito, J. & Mester, R.A. 1999. Realignment. Dlm. *The Prosody-Morphology Interface*, disunting oleh Kager, R., H.v.d. Hulst & W. Zonneveld, 188-218. Cambridge: University Press.
- Lamontagne, G. & Keren, R. 1995. *A Correspondence Account of Coalescence*. Dlm. Occasional Papers in Linguistics 18. Papers in Optimality Theory, disunting oleh Beckman, J. N., Dickey, L. W. & Urbanczyk, S., 211-223. University of Massachusetts Amherst, MA: Graduate Linguistics Student Association.
- McCarthy, John J. & Prince, A. M. 1995. *Faithfulness and Reduplicative Identity*. *Faithfulness and Reduplicative Identity*. Rutgers Optimality Archive, ROA-60.

- Megumi Hamada & Hideki Goya. 2015. Influence of syllable structure on L2 auditory word learning. *Journal of Psycholinguistic Research* 44(2): 141-157.
- Noor Rohana Mansor, Noraien Mansor & Normaliza Abd Rahim. 2013. Dialek Melayu Terengganu: Pendokumentasian dan pengkalan warisan variasi bahasa tempatan. *Jurnal Melayu* 10: 21-35.
- Noor Rohana Mansor, Noraien Mansor & Normaliza Abd Rahim. 2014. *Perbualan Masyarakat Daerah Kuala Terengganu*. <http://rmc.umt.edu.my/wp-content/uploads/sites/53/2014/08/6.-Perbualan-Masyarakat.pdf>. Retrieved on: 12 April 2016.
- Prince, A. & Smolensky, P. 1993. *Optimality Theory: Constraint Interaction in Generative Grammar*. Rutgers Optimality Archive, ROA-537.
- Prince, A. M. & Smolensky, P. 2004. *Optimality Theory: Constraint Interaction In Generative Grammar*. Malden, Mass: Blackwell.
- Roca, I. & Johnson, W. 1999. *A Course in Phonology*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Saidatul Nornis Hj. Mahali. 2012. Situasi, peristiwa dan lakuan bahasa dalam Kalang Sama. *Akademika* 82(1): 3-14.
- Sharifah Raihan & Zaharani Ahmad. 2013. The Emergence of The Unmarked in Malay Partial Reduplication. *PERTANIKA* 21(S):121-130.
- Sharifah Raihan Syed Jaafar. 2014. The Violation of Word Minimality: Evidence from Malay Personal Names Truncation. *Journal of Language and Literature* 5(2): 83-90.
- Watera Muambu Evans. 2014. Morphophonological changes of borrowed words from English to Lubukusu dialect of Western Kenya. *International Journal of English and Literature* 5(2): 45-51.
- Zaharani Ahmad. 1999. Struktur suku kata dasar bahasa Melayu: Pematuhan dan pengingkar onset. *Jurnal Dewan Bahasa* 43(12): 1058-1076.
- Zaharani Ahmad. 2006. Kepelbagaian dialek dalam bahasa Melayu: Analisis tatattingkat kekangan. *e-Bangi. Jurnal Sains Sosial dan Kemanusiaan* 1(1): 1-26.
- Zaharani Ahmad, Nor Hashimah Jalaluddin & Shariffulizan Malek. 2011. Fonologi Rangkap Vokal dan Kepelbagaian Dialek Melayu: Analisis Teori Optimaliti. *Gema Online® Journal of Language Studies* 11(3): 5-30.
- Zulkifley Hamid & Pareeda Hayeeteh. 2015. Melayu di Sempadan: Penghilangan Konsonan Obstruent-Homorganik dalam dialek Melayu Patani. *Geografia Online Malaysian Journal of Society and Space* 11(3): 28-41.

Nur Adibah Hasan (corresponding author)
 Pusat Penyelidikan Kelestarian Sains Bahasa
 Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan
 Universiti Kebangsaan Malaysia
 43600 UKM Bangi
 Selangor
 Malaysia
 E-mail: nuradibahh@yahoo.com

Sharifah Raihan Syed Jaafar
 Pusat Penyelidikan Kelestarian Sains Bahasa
 Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan
 Universiti Kebangsaan Malaysia
 43600 UKM Bangi
 Selangor
 Malaysia
 E-mail: s_raihan@ukm.edu.my

Received: 13 June 2016
 Accepted: 17 February 2017

